

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΑΙ :

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ – ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

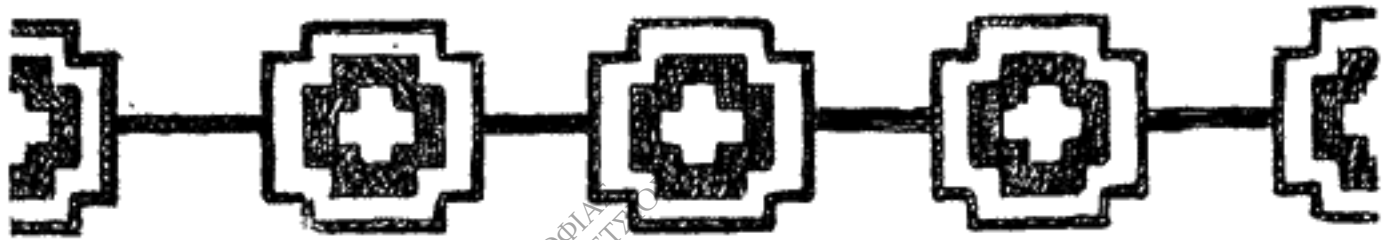
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ – ΙΟΥΝΙΟΣ

1933

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46^Α
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΚΟΣΜΟΓΟΝΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΤΩΝ ΑΡΙΘΜΩΝ

[Ἐκ τῆς ἐνδεικτικῆς ἀνακοινώσεως τοῦ καθηγητοῦ κ. Κ. Ζέγγελη εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 11 Μαΐου, περὶ τῆς ἀληθοῦς ἐρμηνείας τῆς κοσμογονικῆς θεωρίας τῶν ἀριθμῶν τοῦ Πυθαγόρα, παραλαμβάνομεν ἐν περιλήψει τὰ κυριώτερα σημεῖα.]

Διὰ τὴν ἐμβιβάζουσαν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μεγάλης αὐτῆς θεωρίας καὶ δυναθῶμεν νὰ δώσωμεν τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἐρμηνείαν, εἶνε ἀνάγκη νὰ προτάξωμεν τινὰ περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς μορφῆς, τῆς ὁποίας ὁ βίος, ἡ διδασκαλία καὶ ἡ δρᾶσις ἀπησχόλησαν καὶ ἐδασάνισαν ἰδιαιτέρως τοὺς ἐρευνητὰς τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας, διὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἐπιβολὴν τὴν ὁποίαν ὁ Πυθαγόρας ἤσκησεν ἐπὶ τῶν συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων αὐτοῦ φιλοσόφων καὶ ἐπὶ τῶν κοινωνιῶν.

Ἡ φήμη τοῦ ὑπῆρξε μυθική. Καίτοι ἐζητήσεν εἰς ἱστορικὴν ἐποχὴν, ἀκμάσας κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα, ὁ βίος καὶ ἡ προσωπικότης αὐτοῦ, τὸ φιλοσοφικόν του σύστημα καὶ ἡ δρᾶσις περιβάλλονται ὑπὸ μυστηρίου ἀνυψοῦντος αὐτὸν εἰς τὰς σφαῖρας τοῦ ὑπερανθρώπου. Ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ ὁ Ἡρόδοτος τὸν ἐπίστευον ὡς υἱὸν θεοῦ. Ὁ Ἀριστοτέλης, πολὺ μεταγενέστερος, ὁμιλῶν περὶ τῶν ἐμφύχων δημιουργημάτων τοῦ κόσμου, τὰ διαίρει πού εἰς θεοὺς, ἀνθρώπους, καὶ τὸν Πυθαγόρα.

Εἰς τὴν ἐπισκόπισιν αὐτὴν τὴν ὁποίαν μᾶς ἐκληροδότησεν ἡ παράδοσις περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν φιλοσοφικῶν του θεωριῶν, συνέτεινον δύο τινὰ κυρίως.

Πρῶτον, ὅτι οὐδὲν γραπτὸν μνημειοντικῆς διδασκαλίας του καὶ τῶν θεωριῶν του κατέλιπε. Πιθανώτατα δὲ καὶ οὐδὲν ἔγραψε. Δεύτερον, ὁ βαθὺς μυστικισμὸς εἰς τὴν ἀτμοσφαιραν τοῦ ὁποίου ἔζων καὶ εἰργάζοντο τόσον ἡ σχολὴ αὐτοῦ ὅσον καὶ οἱ διάδοχοι καὶ συνεχισταὶ αὐτοῦ Πυθαγόρειοι.

Ἦτο πρὸ παντὸς συμβολιστής. Ἐὰ πάντα παρ' αὐτῷ ἐξηγγέλλοντο συμβολικῶς. Καὶ αὐτοὶ οἱ οἰκεῖοι διὰ συμβόλων διεκρίνοντο ἀπὸ τῶν ἀμυήτων. Τοῦ ἰδίου δὲ τὸ ὄνομα

οὐδ' ἐπρόφερον ποτὲ οἱ μαθηταὶ του — οὐκ ἐκάλουν ὄνοματι — ὑποδηλοῦντες τὴν ἐξοχὸν αὐτοῦ προσωπικότητα διὰ τοῦ γνωστοῦ «Αὐτὸς ἔφα».

Ἦσαν δὲ κυρίως τὰ σημεῖα δι' ὧν ἐσυμβόλιζον τὰ πάντα οἱ ἀριθμοί. Ἡ μονὰς λ. χ. ἐσυμβόλιζε τὸ σημεῖον, τὸ δύο τὴν γραμμὴν, τὸ τρία τὸ τρίγωνον, τὸ τέσσαρα τὴν πυραμίδα, τὸ δέκα, τὸ ἄθροισμα πάντων τούτων, ἐσυμβόλιζε τὸ τέλειον κ. τ. τ.

Ἡ περίφημος κοσμογονικὴ θεωρία αὐτοῦ τῶν ἀριθμῶν εἶναι ὅτι τὸ πᾶν ἔχει ἢ δύναται νὰ δημιουργηθῆ δι' ἀριθμῶν ἀποτελούντων ἐκάστοτε ὠρισμένην ἁρμονίαν. Τί σοφώτερον; Ὁ ἀριθμὸς. Τί ὠραιότερον; Ἡ ἁρμονία. Κάθε τι εἶναι ἁρμονία καὶ ἀριθμὸς.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὴν ἁρμονίαν τῶν ἀριθμῶν, αὕτη εἶναι εὐεξήγητος. Ἐφ' ὅσον νόμοι διέπουν τὰ κοσμικὰ φαινόμενα, δύναται νὰ διατυπωθῶσιν ὡς σχέσεις ἀριθμῶν. Ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη οὕτω τοὺς διατυπώνει πάντοτε, διὰ μαθηματικῶν τύπων. Ἄλλως τε καὶ ἡ πηγὴ ἐξ ἧς ἐξεπορεύθη ὁ Πυθαγόρας εἰς τὴν περίφημον θεωρίαν του τὸ προσεπικυροῖ.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἤχθη εἰς ταύτην ἐκ τῶν πειραμάτων αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἤχων. Ἀρμονικοὶ τόνοι παρετήρησεν ὅτι ἀποδίδονται ὅταν τὰ μήκη τῶν δονουμένων χορδῶν εὐρίσκονται εἰς σχέσιν ἀπλῶν ἀριθμῶν. Ἡ κυριαρχία τῶν ἀριθμῶν ἐπὶ τῆς μουσικῆς ἔφερε τὸν Πυθαγόρα εἰς εὐρυτέραν ἀνάλογον ἀντίληψιν τοῦ ἀστρικοῦ κόσμου ὡς ἀποτελέσματος ὁμοίας ἁρμονίας καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν γενίκευσιν τῶν ἀριθμῶν ὡς τῶν μοναδικῶν παραγόντων τοῦ σύμπαντος.

Ἄλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν

τὸ σύμπαν, τὴν ὕλην δημιουργουμένην ἀπὸ ἀριθμητικὰ ψηφία: Οἱ ἑρμηνευταὶ τοῦ Πυθαγόρα παρακάμπτον τὸν σκόπελον λέγοντες ὅτι ἐνταῦθα ὁ Πυθαγόρας εἰσέρχεται εἰς τὴν μεταφυσικὴν.

Ἄλλ' ὁ Πυθαγόρας ἦτο μὲν συμβολιστής, κυρίως διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων, οὐδὲν ὅμως ὅμως μεταφυσικός, ἀλλὰ τὸναντίον θετικὸς φιλόσοφος, μέγας μαθηματικός, γεωμέτρης καὶ ἀστρονόμος, εἴκοσιν αἰῶνας πρὸ τοῦ Κοπερνίκου ἀναπτύξας τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Καὶ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ τῶν ἀριθμῶν ἤχθη ἐκ τοῦ πειράματος, ὡς εἶδομεν.

Ἄρα οἱ ἀριθμοί, αἱ μονάδες ἐξ ὧν ἐθεώρει συνιστάμενον τὸ σύμπαν, ἐσυμβόλιζον ἀγνωστὰν τινα ἐνιαῖον παράγοντα, ὡς ἐπρέσβευον καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ Ἴωνες φιλόσοφοι, ἄλλως τὸ ὕδωρ, ὡς ὁ Θαλῆς, τὸ ἀπειρον ὁ Ἀναξίμανδρος, τὸν ἀέρα ὁ Ἀναξίμενης, ὡς τὸν ἐνιαῖον κοσμικὸν παράγοντα. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ δύο χωρίων τοῦ Ἀριστοτέλους: εἰς τὸ ἄλλο ἐξ αὐτῶν λέγεται ὅτι οἱ Πυθαγόρειοι ἐθεώρουν τοὺς ἀριθμοὺς ὡς ὁμοιώματα τοῖς οὐσι, δηλαδὴ εἰκόνας τῶν πραγματικῶν συστατικῶν, εἰς τὸ ἄλλο ὅτι τὰ ὄντα ἐθεώρουν μιμήσεις εἶναι τῶν ἀριθμῶν.

Καὶ ἐκ τούτων καὶ μόνον ἐξάγεται ὅτι ὁ Πυθαγόρας δὲν ἰσχυρίζετο ὅτι τὰ πάντα δύνανται νὰ δημιουργηθῶσι ἀπὸ ἀριθμητικὰ ψηφία προικισμένα μὲ ὑπερκοσμίους ἰδιότητας, ἀλλ' ὅτι δύνανται νὰ παρασταθῶσι πάντα δι' ἀριθμῶν, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ὁμοιώματα, εἰκόνας τουτέστιν ἀπλῶς τῶν ἀγνωστων πραγματικῶν στοιχείων ἄτινα συμβολίζουν.

Λαμβανομένου ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ Πυθαγόρας ἐδέχετο, ὡς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἄπαντες οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι, τὸ ἐνιαῖον τῆς ὕλης, θὰ ἦτο δυνατόν τὰ πάντα νὰ παρασταθῶσι δι' ἀριθμῶν ἐφ' ὅσον τὰ συστατικὰ ταῦτα ἦσαν ὅλα ὅμοια καὶ ἰσότιμα. Ἐφ' ὅσον τουτέστιν ὁ Πυθαγόρας ἐδέχετο τὴν ὀλίγον μετ' αὐτὸν ἀναπτυχθεῖσαν θεωρίαν τῶν ἀτομικῶν φιλοσόφων. Τοῦτο δυνάμεθα νὰ τὸ συμπεράνωμεν μετ' ἀσφαλείας ἐξ αὐτοῦ πάλιν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅστις ἐν τοῖς «περὶ Οὐρανοῦ», ἀναπτύσσων λεπτομερῶς τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν τοῦ Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου, ἐπιλέγει: «Τρόπον γὰρ τι καὶ οὗτοι πάντα τὰ ὄντα ποιοῦσιν ἀριθμοὺς καὶ ἐξ ἀριθμῶν καὶ γὰρ εἰμὴ σαφῶς δηλοῦσιν, ὅμως τοῦτο βού-

λονται λέγειν». Καὶ ἕτεροι, ὡς Διογένης ὁ Λαέρτιος, βεβαίουν ὅτι ὁ Δημόκριτος ἐνεπνεύσθη τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν παρὰ τοῦ Πυθαγόρα.

Οὕτω, ἡ κοσμογονικὴ θεωρία τοῦ Πυθαγόρα λαμβάνει ἀρτίαν ὑπόστασιν καὶ λογικὴν συνοχήν.

Τὸ ἄκρως ἐνδιαφέρον οὐχ ἦττον τοῦ ζητήματος δὲν εἶναι τόσον ἡ ἔρευνα τῆς ἀληθοῦς ἐρμηνείας τῆς θεωρίας ταύτης, ὅσον τὸ ἄκρον ἐνδιαφέρον ὅπερ σήμερον αὕτη ἐμφανίζει.

Δύναται τουτέστιν ἡ θεωρία αὕτη νὰ ἔχη καὶ ποίαν ἀξίαν σήμερον, δεδομένης τῆς προόδου τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας; Μὲ τὴν πυρετώδη σπουδὴν εἰς ἣν οἱ σύγχρονοι καὶ μεγαλύτεροι ἐρευνηταὶ φυσικοὶ καὶ χημικοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν μελέτην τοῦ ραδίου καὶ τῶν λοιπῶν ἀκτινεργῶν στοιχείων καὶ τῶν ποικίλων ἀκτινοβολιῶν, κατάρθωσαν, ταχέως καὶ ἀπροσδοκῆτως, δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλήρη διαλεύκανσιν τοῦ ζητήματος τῆς συστάσεως τῆς ὕλης καὶ τῆς φύσεως τῶν ποικίλων μορφῶν τῆς ἐνεργείας.

Εἰς τὴν ἐπίλυσιν τουτέστιν τοῦ μεγαλυτέρου τῶν κοσμικῶν προβλημάτων.

Ἡ θεωρία τοῦ Πυθαγόρα, μεταφερομένη εἰς σημερινὴν ἐπιστημονικὴν ἔκφρασιν, μᾶς λέγει:

Ἡ σύστασις τῆς ὕλης εἶναι ἐνιαία. Τὰ ἔσχατα αὐτῆς στοιχεῖα, ὅμοια πάντα, δύνανται νὰ εἰκονισθῶσι δι' ἀριθμῶν. Ὁ ἀριθμὸς τούτων, ἡ ἀρμονία τῶν ἀντιθέσεων, μᾶς δίδουν πάντα τὰ εἶδη τῶν ἐν τῷ κόσμῳ μορφῶν τῆς ὕλης καὶ τὰς ἰδιότητας αὐτῶν ἐπομένως.

Πρὸς τὰς ἀντιλήψεις ἡμῶν περὶ ὕλης, εἰς τὰς ὁποίας κατελήξαμεν σήμερον μετὰ αἰῶνων συστηματικὴν ἔρευναν, παρουσιάζει ἡ θεωρία αὕτη καμμίαν ὁμοιότητα ἢ σχέσιν;

Ἡ κρατούσα σήμερον θεωρία περὶ τῆς ὕλης, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμοφώνως οἱ ἐρευνηταὶ τῆς φύσεως πιστεύουν ἀκραδάντως, εἶναι αὕτη ἡ θεωρία τοῦ Πυθαγόρα αὐτούσιος. Εἶναι ἡ γνωστὴ κατὰ σύμπτωσιν μὲ τὸ αὐτὸ σχεδὸν ὄνομα θεωρία τοῦ ἀτομικοῦ ἀριθμοῦ.

Τὸ ἀγνωστον στοιχεῖον τῆς ὕλης, τὸ μοναδικόν, τὸ ὁποῖον παρὰ τῷ Πυθαγόρᾳ ἐξεκονίζετο δι' ἀριθμοῦ, ἀπεκαλύφθη. Εἶναι ὁ

ἠλεκτρισμὸς εἰς ἰσοτίμους μονάδας κατανεμημένος, εἰς ἄτομα ἠλεκτρισμοῦ νὰ εἴπωμεν, ὑπὸ δύο ἀντιθέτους μορφάς, τὴν ἀντίθεσιν τοῦ Πυθαγόρα, συναντώμενα, τὴν μονάδα τοῦ θετικοῦ (πρωτόνιον) καὶ τὴν μονάδα τοῦ ἀρνητικοῦ (ἠλεκτρόνιον) ἠλεκτρισμοῦ. Καὶ διὰ νὰ ἐκφράσωμεν εἰς ἀπλουστεράς λέξεις τὰς δύο θεωρίας: Ὁ Πυθαγόρας ἔλεγε: "Ἐν εἶναι τὸ συστατικὸν τοῦ παντὸς εἰς μονάδας ὁμοίας κατανεμημένον. Ἐκαστον εἶδος ὕλης ἀποτελεῖται ἐξ ὠρισμένου ἀριθμοῦ τοιούτων μονάδων ἐν ἀντιθέσει εὐρισκομένων καὶ ἀρμονικῶς διατεταγμένων.

Ἡ σημερινὴ θεωρία λέγει: "Ἐν εἶναι τὸ

συστατικὸν τοῦ παντὸς εἰς μονάδας ὁμοίας κατανεμημένον. Τὰς ἠλεκτρικὰς μονάδας. Ἐκαστον εἶδος ὕλης ἀποτελεῖται ἐξ ὠρισμένου ἀριθμοῦ τοιούτων μονάδων θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ἀρμονικῶς, δηλαδὴ κατὰ ὠρισμένους νόμους, διατεταγμένων.

Οὕτω ἡ ὑπερφυῆς αὐτὴ διάνοια, διὰ τῆς ἐξόχου αὐτῆς διαισθήσεως, ἐκ τῆς πειραματικῆς ἐρεύνης τῶν δονήσεων τῶν χορδῶν τῶν παραγουσῶν ἀρμονικοὺς τόνους γενικεύουσα, ἤχθη εἰς τὴν χάραξιν τῶν βασικῶν γραμμῶν τῆς θεωρίας τῆς συστάσεως τῆς ὕλης, προτρέξασα τῆς σημερινῆς ἐπιστήμης κατὰ δύο καὶ ἡμίσι χιλιάδας ἐτῶν.

Ἡ ἈΡΡΩΣΤΗ ΚΑΡΔΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

— Καλύτερα νὰ μὴν πῆγαινε στὴν Ἀθήνα! Αὐτὴ ἡ σκέπη ἐρχόταν καὶ ξαναρχόταν στὸ φτωχὸ μυαλουδάκι τῆς Φιλίτσας, ἐκεῖ πὺν καθόταν καὶ κεντιοῦσε τὸ μαξιλαράκι της, στὸ μπαλκόνι, πὺν πότιζε τὴ μπουγαρινιά, στὴν κουζίνα, πὺν φρόντιζε τὸ φαῖ γιὰ ἐφτὰ πεινασμένα στόματα. Ἄνοιχτό, ἀπλόχωρο σπίτι, ὄλο δοσμένο πρὸς τὴ λιμνοθάλασσα. Βορεινὰ, μέσ' ἀπ' τ' ἀνοιχτὸ παράθυρο, λαμπάδιαζε σὰν προσευχὴ συντριβῆς, στὴ μέση τοῦ αἰθριοῦ οὐρανοῦ, ὁ θόλος τοῦ Ταξιάρχου. Ἄργα περνοῦσαν οἱ ψαρόβαρκες μέσ' τ' ἀνοιξιὰτικο φῶς. Τέτοιες μέρες — Μάρτης μήνας ὄλο θάλλπος — εἶναι μὰ βαθιὰ χαρὰ νὰ ζεῖ κανεὶς ἐκεῖ πέρα, στὸ Αἰτωλικό, στὴ θαλασσοχισμένη πολιτεία τῆς νότιας Στερεᾶς. Καὶ νᾶναι ἡ Φιλίτσα μέσ' σ' ὄλο τὸ θάλλπος τοῦτο δυοτυχισμένη, βαραιοσημένη, σακατεμένη ἀπὸ τὴ συλλογὴ! Ἄχ, πῶς ἀλλάζει καμμιά φορὰ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου! Ἐκεῖ πὺν δὲν τὸ περιμένει κανεὶς, ἐρχεται τὸ ἀναπάντεχο περιστατικόν, ἓνα μικρὸ-μικρὸ πρᾶματάκι, πὺν μόλις καὶ μετὰ βιᾶς τὸ προσέχεις, καὶ βάζει τὸ σύννορον πὺν εἶναι σὰ νὰ σοῦ φωνάζει: ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἀρχίζει ἓνας καινούργιος ἀγῶνας! Τέτοιες φωνὲς πρέπει νὰ εἶσαι πολὺ αἰσθαντικὸς γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ τὶς μαζώνεις. Εἶναι σιγαλές, διακριτικές, ἀπροσδιόριστες ἔ-

κινοῦν ἀπὸ μακρὸν καὶ μοιάζουν σὰν ἀντιλαλοὶ χαμένων κόσμων.

Τέτοια εἶταν κ' ἡ φωνὴ πὺν ἄκουσε — τὴν ἄκουσε ἓνα βράδυ, πάει κάμποσος καιρὸς τώρα, — κ' ἡ Φιλίτσα. Φθινόπωρο, ἡ θάλασσα σήκωνε κύματα ὀργισμένα, πρῶμος βοριάς ἀντιμαχόταν τὰ παραθυροφύλλα. Νοσταλγία χειμῶνα πλημμυροῦσε τὸ σπίτι. Κ' εἶταν ὄλα σὰ νὰ περιμέναν ἓνα χτύπημα, ἓνα κρότο στὴν πόρτα, τὸ χτύπημα τῆς Μοίρας ἢ τοῦ τηλεγραφετῆ. Ὁ μικρὸς ἀδερφός, ὁ Θανάσιος, ἀνέβηκε μ' ἓνα τηλεγράφημα στὸ χέρι: « Ἀσθενῶ βαρέως. Εὐρίσκομαι «Ἐθαγγελισμὸν». Σπεύσατε». Τηλεγραφοῦσε ὁ θεῖος, γέρος ἄκληρος καὶ παραλῆς — ἡ μόνη ἐλπίδα γιὰ τὴν οἰκογένεια, γιὰ τὴ διόρθωση τοῦ προὑπολογισμοῦ της, πὺν ἀπὸ καιρὸ τώρα πῆγαινε ἀπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο. Εἶταν ἄρρωστη ἡ καρδιά του κ' εἶχε φύγει ἓνα μήνα πρὶν γιὰ τὴν Ἀθήνα, νὰ γιαιτρευτεῖ. Ὅλοι σταθήκαν καὶ κοιτάζονταν. Τὰ πρόσωπά τους γέμισαν θλίψη, μὰ μέσ' στὰ μάτια τους παιγνίδιζε φεγγοβόλημα, ἡ ἀνταύγεια ἀπ' ὀλόκληρα τὰ χουοάφια τῆς Ἀλάσκας. Ἰοργὴ ὑπόθεση, γρήγορη σκέψη. Ὁ πατέρας ἀποφάσισε νὰ ἐτοιμαστεῖ τὴ νύχτα, καὶ τ' ἄλλο πρῶι, σὶς ἐφτὰ, νὰ φύγει γιὰ τὴν «πρωτεύουσα». Δὲν εἶπε: « Ἀθήνα».